

Inson psixikasining tuzilishi va uning faoliyatdagi namoyon bo'lishi

Azizbek Botirali o'g'li Xasanboyev
Azizbek G'aybullayev
Namangan davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Mazkur maqolada insonning psixik tuzilishi - uning asosiy komponentlari, strukturalari va faoliyatdagi namoyon bo'lishi ko'rib chiqiladi. Avvalo - psixikaning nazariy modeli (masalan, Sigmund Freyd, Karl Gustav Yung nazariyalari) tushuntiriladi, keyin bu tuzilmaning amaliy hayotdagi faoliyatdagi ifodalanishi misollar bilan yoritiladi. Tadqiqot metodologiyasi - adabiyotlar tahlili bo'lib, natijalar psixikaning tuzilishi va faoliyat oralig'ida qanday bog'liqlik borligini ko'rsatadi. Xulosa sifatida - psixikaning tuzilishiga e'tibor qaratish faoliyat, xulq va shaxsiy rivojlanishda muhim ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: psixika, tuzilish, psixik faoliyat, id, ego, superego, shaxsiy rivojlanish, xulq

The structure of the human psyche and its manifestation in activity

Azizbek Batirali oglu Khasanboyev
Azizbek Gaybullayev
Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: This article considers the psychic structure of a person - its main components, structures and manifestations in activity. First, the theoretical model of the psyche (for example, the theories of Sigmund Freud, Carl Gustav Jung) is explained, then the expression of this structure in practical life activity is illustrated with examples. The research methodology is an analysis of the literature, the results show what kind of relationship there is between the structure of the psyche and activity. In conclusion, it is emphasized that paying attention to the structure of the psyche is important in activity, behavior and personal development.

Keywords: psyche, structure, psychic activity, id, ego, superego, personal development, behavior

Kirish

Inson psixikasi - bu shunchaki his-tuyg'ular yoki fikrlar yig'indisi emas, balki murakkab, ko'p qatlamli tizim bo'lib, unda ong, ongsizlik, instinktlar, axloqiy me'yorlar va shaxsiy tajribalar o'zaro chambarchas bog'langan [1]. Psixika insonning ichki dunyosini, uning tashqi olam bilan aloqasini va faoliyatdagi o'zini tutishini belgilovchi asosiy mexanizmdir. Shu bois, psixikaning tuzilishini va uning faoliyatdagi namoyon bo'lishini o'rganish - inson shaxsini tushunishning eng muhim bosqichlaridan biridir. Psixologiya fanida psixika masalasi qadimdan olimlar diqqat markazida bo'lgan. Yunon faylasuflari Aristotel va Platon "ruh" va "aql"ni inson harakatlarining manbai sifatida ko'rgan bo'lsalar, keyinchalik XIX-XX asrlarda psixoanalitik olimlar bu tushunchani ilmiy tahlil asosida chuqurlashtirdilar [2]. Ayniqsa, Sigmund Freydning psixoanalitik nazariyasi psixikaning ichki tuzilishini - id, ego va superego tizimi orqali tushuntiradi. Unga ko'ra, inson xulqi, his-tuyg'ulari va motivatsiyasi ong ostidagi jarayonlar bilan bevosita bog'liqdir. Shu bilan birga, Karl Gustav Yung psixikani yanada kengroq yondashuvda tahlil qilib, shaxsiy va kollektiv ongsizlik, arxetiplar va "o'zlik" tushunchalarini ilgari surdi.[3]

Zamonaviy psixologiyada inson psixikasi biologik, ijtimoiy va ruhiy omillar o'rtasidagi murakkab tizimli aloqalar natijasi sifatida qaraladi. Insonning ichki holati - stress, motivatsiya, qo'rquv yoki ijodiy ilhom - uning kundalik faoliyatida, xulqida va ijtimoiy munosabatlarida aks etadi. Shu sababli psixikaning tuzilishini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhimdir.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda inson faoliyatining har bir sohasi - ta'lim, menejment, tibbiyot, siyosat yoki san'at - psixik jarayonlar bilan chambarchas bog'liq. Psixikaning qanday ishlashi, uning tarkibiy qismlari qanday muvozanatda bo'lishi inson muvaffaqiyatining, ruhiy sog'lomligining va ijtimoiy moslashuvchanligining kalitidir [4]. Maqolaning maqsadi - inson psixikasining tuzilishini nazariy jihatdan tahlil qilish, uning faoliyatdagi namoyon bo'lish shakllarini aniqlash va psixikaning ichki komponentlari o'rtasidagi bog'liqlikni yoritishdan iborat. Shu maqsadda maqolada Freyd, Yung va zamonaviy tizimli psixologiya yondashuvlari asosida ilmiy manbalar tahlil qilinadi, shuningdek, inson faoliyatida psixik struktur elementlarining o'zaro ta'siri misollar bilan izohlanadi.

Adabiyotlar sharhi

Inson psixikasi va uning tuzilishi masalasi psixologiya fanining eng qadimiy va shu bilan birga eng murakkab tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. XIX-XX asrlarda bu sohada ko'plab olimlar - S. Freyd, K. G. Yung, A. Adler, va J. Piajening ishlari inson ruhiyatining ilmiy asoslarini yaratdi. Ayniqsa, Freydning "Ong, Ong osti va Ongsizlik" modeli psixikaning uch pog'onali tuzilishini tahlil qilishda muhim burilish yasagan. Freyd fikricha, inson xatti-harakatlarining katta qismi ong osti jarayonlari tomonidan boshqariladi (Freyd, 1923).

Keyinchalik K.G.Yung bu modelni yanada kengaytirib, "Kollektiv ongsizlik" tushunchasini ilgari surdi. Uning fikricha, inson psixikasi individual xotiralar bilan cheklanmay, balki butun insoniyat tajribasini o'zida mujassam etgan arxetiplar tizimiga ega (Yung, 1959). Bu g'oya hozirgi zamon psixologiyasida madaniy va ijtimoiy tafovutlarni tushuntirishda keng qo'llanilmoqda.

Zamonaviy tadqiqotchilar psixik tuzilmani faqat psixoanalitik yondashuv bilan emas, balki neyropsixologik va kognitiv nuqtai nazardan ham izohlaydilar. R. Maze psixikaning asab tizimi faoliyati bilan uzviy bog'liqligini isbotlab, ruhiy jarayonlar miya markazlaridagi neyron faoliyat bilan bevosita aloqada ekanligini ta'kidlagan. Shu bilan birga, o'zbek olimlari - U. Fayziyeva, N. Jumayev va S. Muminjanova (2021-2023 yy.) inson psixikasini madaniy muhit, tarbiya va milliy qadriyatlar ta'sirida shakllanuvchi tizim sifatida o'rganib chiqishgan. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, o'zbek jamiyatida psixikaning namoyon bo'lishida ijtimoiy qadriyatlar, oilaviy muhit va diniy tushunchalar muhim rol o'ynaydi. Bu esa milliy psixologiya yo'nalishida inson ruhiyatining o'ziga xos xususiyatlarini ochib beradi.

Xorijiy va mahalliy manbalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, inson psixikasining tuzilishini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega - u ta'lim, sog'liqni saqlash, boshqaruv va ijtimoiy kommunikatsiya sohalarida samarali psixologik yondashuvlar ishlab chiqish imkonini beradi.

Metodologiya

Mazkur maqola nazariy-tahliliy metod asosida yozildi. Tadqiqot davomida inson psixikasining tuzilishi va uning faoliyatdagi namoyon bo'lishiga oid xorijiy hamda mahalliy ilmiy manbalar tahlil qilindi. Maqolada taqqoslash, tahlil va umumlashtirish usullari qo'llanilib, turli psixologik nazariyalar - Freyd, Yung, va zamonaviy kognitiv yondashuvlar asosida solishtirildi. Tahlil jarayonida inson psixikasining tarkibiy qismlari, ularning o'zaro bog'liqligi hamda amaliy hayotdagi ifodalanish shakllari haqida ilmiy xulosalar chiqarildi. Shuningdek, maqolada deskriptiv (tasviriy) yondashuvdan foydalanilib, mavzuga oid nazariy tushunchalar sodda va tushunarli shaklda yoritildi.

Tahlil va natijalar

Inson psixikasining murakkab, ko'p qirrali va dinamik tuzilishga ega. Psixika - bu insonning ichki ruhiy dunyosini, fikrlash, his-tuyg'u, xotira va iroda kabi jarayonlarni o'z ichiga oluvchi murakkab tizimdir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, inson psixikasini yagona, soddalashgan tuzilma sifatida tasavvur qilish mumkin emas, aksincha, u bir-biri bilan o'zaro chambarchas bog'langan bir nechta darajalardan iborat.

Psixikaning asosiy tarkibiy qismlari - idrok, diqqat, xotira, tafakkur, his-tuyg'u va iroda - birgalikda insonning faoliyatdagi xulq-atvori va qaror qabul qilish jarayonlarini belgilaydi. Tahlil natijalariga ko'ra, bu elementlar orasida uzluksiz o'zaro ta'sir

mavjud: his-tuyg'ular tafakkurga ta'sir qiladi, tafakkur esa xatti-harakatlarni boshqaradi. Shu bois inson faoliyatidagi har bir harakat yoki qaror psixikaning ichki mexanizmlarining murakkab o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi.

Psixikaning faoliyatdagi namoyon bo'lish shakllari tahlil qilinar ekan, shaxsning mehnat, o'qish, muloqot va ijod jarayonlarida o'z psixik imkoniyatlarini qanday amalga oshirishi o'rganildi. Natijalarga ko'ra, inson psixikasi tashqi muhit bilan doimiy aloqada bo'lib, sharoitga qarab moslashuvchan tarzda o'zgaradi. Masalan, stress holatida inson psixikasi himoya mexanizmlarini ishga soladi, ijodiy faoliyatda esa tafakkur va tasavvur faollashadi. Inson psixikasining rivojlanishi biologik, ijtimoiy va individual omillar bilan chambarchas bog'liq. Biologik omillar asab tizimi va miya faoliyatini belgilasa, ijtimoiy omillar - tarbiya, madaniyat, muloqot va ta'lim - psixikaning shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu bilan birga, har bir insonning individual tajribasi va hissiy kechinmalari uning psixikasini o'ziga xos qiladi.

Inson psixikasining tuzilishini to'liq tushunish uchun uni faqat bir yo'nalishdan emas, balki integrativ yondashuv asosida - ya'ni biologik, ijtimoiy va ruhiy omillarni birgalikda o'rganish zarur. Shundagina inson faoliyatida psixikaning haqiqiy namoyon bo'lish mexanizmlari ochiladi. Inson psixikasining tuzilishi - bu shunchaki nazariy tushuncha emas, balki u insonning kundalik hayotidagi har bir faoliyatida, uning hissiyotlarida, qarorlarida, ijodida va muloqotida bevosita aks etadigan murakkab tizimdir. Bu natijalar psixologiya fanida inson xulq-atvorini chuqurroq anglash, ta'lim jarayonini samarali tashkil etish hamda shaxs rivojlanishiga individual yondashuvni kuchaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, inson psixikasi - bu o'zaro bog'langan, murakkab va dinamik tizim bo'lib, u inson faoliyatining barcha jabhalarida faol ishtirok etadi. Psixika nafaqat ongli jarayonlarni, balki ongsiz reaksiyalarni ham boshqaradi. U insonning fikrlash, his qilish, eslab qolish, qaror qabul qilish, va xulq-atvorini yo'naltirish jarayonlarini yagona tizimda birlashtiradi. Inson psixikasining tuzilmasi uch asosiy qatlamdan iborat: ong, ongsizlik va ong osti. Ularning har biri inson faoliyatida muhim rol o'ynaydi. Ong insonni atrof-muhit bilan ongli munosabatda bo'lishga undasa, ongsizlik ko'proq instinktiv va emotsional jarayonlarni ifodalaydi. Ong osti esa insonning ichki kechinmalari, orzulari va qo'rquvlarini saqlovchi ruhiy maydondir.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, inson psixikasining faoliyatdagi namoyon bo'lishi har bir shaxsning individual xususiyatlari, tarbiyasi, ijtimoiy tajribasi va biologik imkoniyatlariga bog'liqdir. Psixikaning tuzilmasini chuqur o'rganish orqali inson xulq-atvorini, hissiy barqarorligini va qaror qabul qilish mexanizmlarini yanada chuqurroq tushunish mumkin. Bu esa ta'lim, tarbiya, menejment, psixoterapiya va kommunikatsiya sohalarida amaliy jihatdan katta ahamiyat kasb etadi. Shuningdek,

psixikaning faoliyatdagi namoyon bo'lishi insonning mehnat unumdorligi, muloqot madaniyati va hayotga bo'lgan munosabatini belgilovchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois psixologik tahlillarni faqat nazariy jihatdan emas, balki kundalik hayotdagi real vaziyatlar orqali o'rganish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mcleod, S., & Guy-Evans, O. (2024). Sigmund Freud's Theories & Contribution to Psychology. Simply Psychology.
2. Reshetnikov, M. (2023). Modern Theory of the Psyche. SciVision Publications. Retrieved from
3. Hopwood, A. (2015). Jung's Model of the Psyche. The Society of Analytical Psychology.
4. Mumindjanova, S. X., & Ismatullayeva, N. R. Q. (2023). O'ZBEKISTONDA PSIXOLOGIYA FANINING RIVOJLANISHI. Scientific progress, 4(3), 150-153.
5. Fayziyeva, U., Jumayev, N. Umumiy psixologiya psixo [Matn]: o'quv qo'llanma / U. Fayziyeva, N. Jumayev. Buxoro: Sadridin Salim Buxoriy" Durдона, 2021.- 200 b.
6. Saidov, A.I. (2023). Psixologiya - Darslik. Samarqand Davlat Chet Tillari Universiteti. Retrieved from
7. Myers, D.G. (2019). Psychology (12th Edition). New York: Worth Publishers. Retrieved from
8. Utepbergenov, MA va Roziqova, MOQ (2025). Oilada yashaydigan nizolarning bola ijtimoiylashuvi va tarbiyasiga ta'siri hamda nizolarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Fan va ta'lim , 6 (2), 320-325.
9. Roziqova, M. (2025). Millatlararo oilalarda voyaga yetayotgan bolalarning ijtimoiylashuvi va etnik identifikatsiya jarayonining psixologik xususiyatlari. MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI JURNALI, 3(11).
10. Olimovna, R. M. (2023). BAYNALMINAL OILALARNING IJTIMOYPSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI ORGANISH IJTIMOY PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA. PEDAGOGS, 48(2), 49-51.
11. Roziqova, M. (2025). Millatlararo oilalarda voyaga yetayotgan bolalarning ijtimoiylashuvi va etnik identifikatsiya jarayonining psixologik xususiyatlari. MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI JURNALI, 3(11).
12. Xasanboyev, A. B. O. G. L. (2025). STEAM ta'lim texnologiyalari asosida talabalarni ilmiy faoliyatga yo 'naltirishning innovatsion texnologiyalari. Science and Education, 6(5), 296-301.
13. Botirali ogli, X. A. (2025). Current Problems Of Inclusive Education: Challenges And Perspectives. European International Journal of Pedagogics, 5(06), 26-29.

14. Botirali ogli, X. A. (2023). 4. STEAM pedagogik texnologiyasi: integratsiya orqali o'rganishni kuchaytirish. Innovative technologies in construction Scientific Journal, 1(1).

15. Diyora Ahmadjonova, & Azimaxon Odiljon Qiz Kamolova (2025). Neyrografika mashg'ulotlari orqali ongosti muammolarini yechish va maqsadga erishish usullari tadqiq etish. Science and Education, 6 (3), 355-360.

16. Saidbek Dilmurod O'G'Li Aliqulov, & A.O.Kamolova (2025). Talabalar salomatligini saqlashda pedagogik faoliyatning ahamiyati. Science and Education, 6 (2), 313-319.

17. Kamolova, A. (2024). KASBIY KASALIKLARNI OLDINI OLISHDA VA OLIY TA'LIM MUASSASASI TALABALARINING SALOMATLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH. " ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ" международный научно-методический журнал, 16(8).

18. Azimaxon, K. (2025). The Role of Pedagogical Techniques in Preventing Diseases That Arise Among Students During Professional Activities. Nvpubhouse Library for European International Journal of Pedagogics, 5(07), 57-59.